

«Остуоруйа дойдута» орто бөлөһөр төрөппүт мунһаһа.

Мунһах тиэмэтэ: «Саңа үөрэх саһаланыыта- саңа хардыы уһуһааммыт олоһор, төрөппүттэрбитигэр уонна иитиллээччилэрбитигэр.»

Сыала:

1. Сана уэрэх сылыгар улэ хайысхатыгар, тэрэппуттэри кытта биир улэ ньыматынан улэлээын, хардарыта дьайсыытын инники кэскилэ.

Соруктар:

1. О5ону уьуйаанна иитии ньымата, тускула.
2. 4-5 саастаах о5олор сэптээхтук сайдалларын ситиьэргэ наардаан иитии ньымалара.
3. Иитэр улэ соруктара, суруннэрэ.
4. Тэрэппут кэмитиэтин талааьын.
5. Тэрэппуттэри кытта улэ сыллаа5ы былааны ырытыы.

Орто бэлэх уэрэхтээбинин сурун тэрүттэрэ

- Биьиг бэлэхпут куннээби тутулуугун тутуьуу.
- «Эрчимнээх хамсыны доруобуйа тэрдэ» Эти-хааны уьугуннарар эрчиллиилэр.
- «Минньигэс астаах сандалы тула» сарсыардаанны аьылык.
- Уэрэх дьарыктара (ООД -20 мунуутэ)
- Эт-хаан дьарыга нэдиэлэ5э устэ. Иккитэ спортзалга (манан футболка, хара шортик, удуобнай атах танаьа, чешка). Нэдиэлэ5э биирдэ таьырдыа (халлаан туругуттан кэруллэн).

Күннээби тугулук «Остуруйа дойдута»
ортоку бөлөх

Биримэтэ	Күннээби тугулук түгээнэрэ	Оѳолор дьайыыларын ис хоѳооно	Иитээчи үлэтин ис хоѳооно
07.00-08.15	«Аламай күн сырдыгынан»-истинник көрсүһүү . «Үөрэ-көтө оонньоохха»-сайыннарар кииннэргэ оѳо бэйэтин баѳатынан оонньооһуна.	Оѳолор бэйэ бэйэлэрин кытта эѳүрдэлээн киирэллэр. Бөлөх иһигэр сайыннарар кииннэргэ оѳо баѳатынан оонньооһуна.	Сага кэлбит оѳолору көрсүү, көрөр-истэр. Оѳолордуун, төрөппүттэрдийн биирдиилээн, бөлөбүнэн кэпсэтэр, сүбэлэхэр, сүбэлиир. Сага кэлбит оѳолору биирдиилээн болѳомто ууруу.
08.15 (10 мүн)	«Олбохторго олоруох, күннээби дьарыгы торумнуох» - (бөлөбүнэн мустуу). «Тылчаан эрчиллиилэр» таба санарарга үөрэнэр эрчиллиилэр	Оѳолор иллэн бириэмэлэригэр күннээби дьарыктарын хас биирдии оѳо бэйэтин баѳатынан торумнааһына (былааннааһын)	Иитээчи кэлбит оѳолору бөлөбүнэн мунһан күннээби дьарыктарын былаанныыллаларын салайар. Биирдиилээн оѳону кытта иитээчи «Тылчаан эрчиллиилэрин» онротторор
08.15-08.30	«Эрчимнээх хамсаныы – доруобуйа төрдө» - эти-хааны уһугуннарар эрчиллиилэр.	Оѳолор эти –хааны уһугуннарар, сайыннарар араас эрчиллиилэри онороллор.	Иитээчи, уһуяаччы бэйэтэ араас көрүнүнэн, хайысханан, ньыманан оѳолор эттэнэрин-сииннэрин уһугуннарар эрчиллиилэри онротторор.
08.30-08:50	«Минньигэс астаах сандалы тула» - сарсыардаангы аһылыкка бэлэмнэнии, аһылык.	Суунуу, тарааныы, остуол бэлэмнэһии.	Эти-сиини чэнчистик туттуу быраабылаларын көрүү (көмөлөһүү, көннөрүү, сүбэлээһин).
09.00-9.20 09.30-9.50	ООД	.	.
10.00-10.10	Битэмийиннээх ас Салгынна дьаарбайыыга бэлэмнэнии	тас таҥастарын таҥналар, бэйэ бэйэлэригэр көмөлөһөллөр.	Иитээчи оѳолордуун бэсиздэлэхэр, таҥналарыгар көмөлөһөр.
10.45-11.25	«Күн,салгын-арахсыспат аргыспыт»сибизэһэй салгынна дьаарбайыы	Сибизэһэй салгынна дьаарбайыы. Оѳолор айылҕаны, күнү-дьылы кэтээн көрөллөр, хамсаныылаах оонньоулары оонньооһун.	Иитээчи оѳолор болѳомтолорун тардан күнү-дьылы кэтээн көрүүнү, хамсаныылаах оонньоулары тэрийэн ыттар.
11.30-12.00	«Оонньоу кустуга» сайыннарар, айымньылаах оонньоулар.	Көҥүл оонньоулар, остуол оонньоулар, тылы сайыннарар, хараха тыыныыга эрчиллиилэр	Иитээчи оѳолор оонньоуларын салайар, биирдиилээн үлэлэри ыттар.

12.00-12.30	«Минньигэс астаах сандалы тула» күнүскү аһылыкка бэлэмнэнии. Күнүскү аһылык.	Аһылыкка бэлэмнэнэллэр, сууналлар-тарааналлар, таҥастарын көннөрөллөр. Остуол бэлэмнэхэллэр. Аһыллалар.	Тэрээһингэ көмөлөһүү.
13.00-15.00	Утуйуу.	Утуйаллар.	Муусука ыитиннэрэн, остуруйа кэпсээн, айымньы ааѳан оѳолору утууу.
14.30-15.00	Утуйан туруу. Чэбдигирдэр хамсаныылар,эти-хааны уһугуннарар оонньоулар.	Сыйыа-баайа уһукталлар оѳолор. Эти-сиини уһугуннарар араас хамсаныылары онороллор, оонньоулар	Иитээчи сыйыа оѳолору уһугуннартыыр, уһуктубут оѳолорго болѳомтотун уулар. Араас хамсаныылары былааннаабытынан эбэтэр оѳо баѳатынан хамсаныыларын
15.15-15.30	«Минньигэс астаах сандалы тула» түөртүүргэ аһылык	Сыйыа- баайа таҥныбыт оѳолор түөртүүргэ аһыллалар.	Иитээчи сөптөөх аһааһын быраабылата, аска, сервистээһингэ болѳомтону уулар.
15.30-16.55	«Көхтөөх-көрдөөх,айар-тутар оонньоулар»	Оѳо бэйэтэ талбытынан оонньоулар.	Иитээчи кэтиир, көмөлөһөр, салайан бизэрэ..
15.15-16.30	Биирдиилээн үлэлэр,куруһуоктар	Биирдиилээн дьарыктаныы, куруһуокка сылдыаһын.	Уһуяаччылар куруһуокка, иитээчилэр биирдиилээн оѳолордуун дьарыктаналлар.
16.10-17.45	«Минньигэс астаах сандалы тула» кизэһэнни аһылыкка бэлэмнэнии, кизэһэнни аһылык.	Кизэһэнни аһылыкка бэлэмнэнии, аһааһын.	Тэрээһингэ көмөлөһүү.
18.00-19.15	«Билбэтэһпитин билэбит, улаатабыт,сайдабыт» көнүл оонньоу эйгэтэ.	Оѳо бэйэтэ талбытынан араас көрүннээх оонньоулар, остуол оонньоулар.	Иитээчи кэтиир, көмөлөһөр, салайан бизэрэ..
19.00	«Көрсүөххэ диэри!»оѳолору атаарыы.	Оѳолор дьизлэригэр төрөппүттэринээн тарѳаһаллар.	Төрөппүттэрдийн сүбэлэһии. Оѳо күнү хайдах атаарытыны кэпсээһин

Нэдиэлэ кунэ	Образовательная деятельность	бириэмэ	Буолар сирэ
бэнидиэнньик	Кэрэ эйгэ Тулалыыр эйгэ	9:00-9:20 9:30-9:50	Муз.зал
Оптуорунньук	Эрчим Тыл сайдыыта	9:00-9:20 9:30-9:50	Спорт.зал
сэрэдэ	Кэрэ эйгэ Тобул	9:00-9:20 9:30-9:50	Муз.зал
Чэппиэр	Эрчим уруьуй	9:00-9:20 9:30-9:50	Спорт.зал
бээтиниссэ	Мэьэйии/аттарыы Эрчим (сибиэьэй салгынна)	9:00-9:20 9:30-9:50	Таьырдьа/с порт.зал

Эти хааны сайыннары.

I этитиитэ суох о5о бэйэтэ кэрэн ыраастык тутта –хапта сылдьарга уэрэтии.

1. мыылалаах уунан илиини сууна сылдьыы.
2. муннубутунан ыраастык, сэптээхтук тыынарга анал платоктаах сылдьыы.
3. туспа бэйэ5э анал тараахтаах буолууну ирдээбин.

II. Остуол культууратын быраабылалара.

1. Сатаан абыыр тэриллэринэн Луосканы, биилкэни, салфетканы туттуу.
2. Ыксаабакка абаабын. Эр ыстаан баран ыйыстыы

«ОҮО ТЫЛЫН-ӨҮҮН САЙЫННАРЫЫ»

Кун устата араас табыгастаах кэмнэ араас остуоруйаны, хоһоону, дорбооннору, кэпсээннэри кэпсэтии уонна иһитиннэри. Сурун сыалынан дьону сэргэни, бэйэтин саастыылаахтарын кытары бэйэтин санаатын уллэстиитэ уонна быһаарсыыта буолар. Сыл тумугунэн:

- Тылын саппааһын ханатыы;
- Бэйэтин туругунан корон интонациалаахтык санарага уорэнэр;
- Санарар саната, дорбоону санарыыта тупсар;
- Хартыынаны корон туран улахан киһи комото суох кылгас кэпсээн онорор.

ОҮо саната сайдар эйгэтэ

Кыыл-катор, транспорт, спорт, уунээйи туьунан хартыына, хаартыска, открытка, альбом коруу, кэпсэтии. Кинигэ арааьын: халын чараас, магниттаах, ачыкылаах, угус ойуулаах – кинигэ муннугар уларыта сылдьан туттуу.

Остуол оонньуурун арааьын уларыта сылдьан туттуу. Оруоллаах, хамсаныылаах оонньууга туттуллар бэргэьэлэри, малы салы туьаныы.

Дьарык тас ортугэр аабыллар айымньылары истии, урут буолбут тугэни ахтыы, араас тугэни кэпсээн ырытыыыы.

Добору кытта эйэбэстик кэпсэтэргэ, кордоборго, бырастыы гыннарарга, добор албаьын табыгастаахтык этэргэ уорэтии.

Ситимнээх сана сайдыыта

Дьонум-сэргэм, дьизэм-уотум.

Оонньуубун.

Туьа кийитэбин.Сэьэргэьиэх эрэ. Билгэ билиим.

Этиини сопко оноруу

Аат тылы туохтууру кытта сопко ситимниир. Кэлэр кэмнээх туохтууру кытта сопко ситимниир. Кэлэр кэмнээх туохтуур араастаан туттуллуутун билсэр (барыыыбын, барыабым, бардарбын).

Сыыят туохтууру туттар. Оҕо утуйда, турда (оҕо утуйан турда).

Холбуу этиини онорор. Мин санаабар,... тоҕо диэтэххэ, ... Ваня табырдыа табыста, онтон Дима билигин да тана олорор. Ийэм мохпутэ, ол ийин ытаабытым.

Дорҕоону чуолкайдык санарыы

- торообут тылын бары дорҕооннорун арааран истэр уонна санарар;
- тылга чопчу дорҕоон баарын-суобун ойдоон истэр;
- чопчу дорҕоон тыл хайа оттугэр баарын этэр;
- тыл иннигэр турар абаһас дорҕоону арааран истэр;

Уус-уран айымньыны билсии

Кэпсиир, оонньоон кердорор:

Айымньы ис хобьонун ырытыбар, кэпсиир:

Ойуттэн этэр, дорҕоонноохтук санарар.

ҮӨРЭХ СҮРҮННҮҮР БЫРАГЫРААМАТЫГАР ҮӨРЭХ УОБАЛАҢА «О5О БИЛЭР – КӨРӨР ДЬОБУРУН САЙЫННАРЫЫ»

Ахсаан

Ахсаан судургу ойдобуллэрин (он, быьы, кэрин, хайысха, бириэмэ, ахсаан, чыыбыла, сыппара) билсэр, математическай сатабылга (араарар, холбуур, тэнниир, уоскэтэр, наардыыр, болохтуур, ахсаан аабар) эрчиллэр, уерэнэр, сенсорнай торуттэрин (истэр, керер, сытырбыыр, бигиир, быьаарар, холуур) сайыннарар, тулалыыр эйгэбэ айылбаба соптоох сыьыаны олохтуур.

Он,

Сурун оннору (манан, хара, кыьыл, куех) уонна он эгэлгэтин (чабылхай кыьыл, харана кыьыл, чээлэккй куех, от кьебэ, халлаан кьебэ) билэр, араарар, наардыыр, болохтуур.

Быьы (форма)

«Тогурук», «ньолбобор», «муннуктаах», «ус муннуктаах», «туерт муннуктаах» быьылары керен, бигээн эттик, предмет быьытын быьаарар, наардыыр, болохтуур. Тогурук быьылаах предмет токунуйэр, муннуктаах токунуйбэт диэн арааран ойдуур. Геометрическай фигуралары (тогурук, ус муннук, туерт муннук, квадрат) билсэр, араарар.

Кэрин «Кыра», «улахан», «уьун», «кылгас», «урдук», «намыьах», «кэтит», «синньигэс» кэриннэри билсэр. Эттиктэри, предметтэри тэннээн, холоон кэриннэрин быьаарар, наардыыр, болохтуур, кэрчик, сурааьын керуннэрин билсэр, араарар.

Хайысха

«Манна», «итиннэ», «уеьээ», «аллараа», «инники», «кэнники», «чугас», «ыраах», «уна», «ханас» хайысхалары билсэр. Хайысханы бэйэтигэр сыьыаран (уна, ханас илиим, уна, ханас атабым, иннибэр, кэннибэр) быьаарар, туьааннаах хайысханан сопко хамсанар. Ханастан уна диэн ойдобулу билэр, тутуьар.

Икки тэн болох, предмет онуттэн (дьуьунуттэн), быьытыттан (форматыттан), кэриниттэн, хайысхатыттан (хайа диэки турарыттан, сытарыттан) тутулуга суох мэлдьи тэн буолар, ахсаана уларыйбат диэн сурун ойдобулу ылар. ***Ахсаан***

«Биир ахсаан», «элбэх ахсаан», «эбии», «кобурэтии» туьунан бастакы ойдобулу ылар. «Биир», «элбэх», «элбээтэ», «абыйаата», «тэн», «соччо» диэн ойдобуллэри билсэр, суоттуур.

Бизскэ диэри (1 2 3 4 5) оро-таннары аабар. Оро аахтаха ахсаан эбиллэр, таннары аахтаха аччыыр, кобурүүр

Натуральной эрээт туьунан ойдобулу билсэр. Чыыьылалар утуу-субуу бииринэн эбиллэн натуральной эрээти уоскэтэллэр, биирдии чыыьыла чопчу миэстэлээх диэн билэр. Эрээккэ чыыьыла миэстэтин быьааран кэрискэ ахсаанна уерэнэр. Оро ааьыьыга инники турар чыыьыла кэннигэр турардааьар кыра буоларын билэр.

Болохтоон туьааннах чыыьылаьа соп тубьээр предмети ааьан араарар. Икки болоьу бииринэн эбэн,кеьурэтэн тэнниир (суоттуур).

Сыыппара, чыыьыла туьунан ойдобулу ылар. Сыыппара чыыьыланы кордорор бэлиэ, ол иьин сыыппара чыыьылаьа тэн ахсааннаах диэн билэр.Суукка кэмин (сарсыарда, кунус, кизьэ, туун) ситимин билэр, быьаарар.«Бэьэьээ», «бугун», «сарсын», «хойут», «сотору» ойдобуллэри билсэр.

Тулалыыр эйгэ

Тулалыыр олобу билибиннэри суруннээн икки тиэмэ «Мин уонна дьонум» , «Тэрээбут дойдум». «Мин уонна дьонум».

- Оҕо бэйэтин туьунан, аатын, араспаанньатын, сааьын уонна атын оҕолор тустарынан билэр;
- аймахтара- ийэ, аба, эбээ, эьээ,убай, эдьий, сурус, балыс, кутуэт, санас, абаба, таай, атын дьоннор. Эбугэлэр тылынан уус-уран айымньылар, итэбэллэрэ;
- Тулалыыр предметтэр хаачыстыбалара, туохтан оноьуллубуттара, дьуьуннэрэ, уопсай ааттарынан бэлэхтэьун, араарыы;
- Оонньуурдар: дидактической, технической, предметнэй,сахалыы;
- Дьиз тээбириннэрэ, идэбэ, улэбэ туттуллар тэриллэр;
- Иьиттэр: чэй, миин

Саха сирэ уьун, тымныы кыьыннаах, кылгас, куйаас, урун тууннээх, киирбэт куннээх сайыннаах, ирбэт тон буордаах, урдук сымара таас хайалардаах, элбэх улахан орустэрдээх, урэхтэрдээх, куеллэрдээх, киэн, нэлэмэн хочолордоох, алаастардаах, араас кунду эн хостонор баайдаах, кунду туулээхтээх, тыйыс айылбалаах, киэн сиритэйаан сытар хоту дойду диэн сурун ойдобулу ылар.

Торообут дойдутун айылбатын, сирин-уотун, уунэьитин, уенун-койуурун, отун-маьын, которун суурэрин, кыылын-суелун, балыгын, куьун-хааьын, сиртэн хостонор баайын билсэр. Дьыл кэминэн айылба костуутэ, дьон-сэргэ олоьо-дьабаба уларыыыларын билсэр, ойдуур.

Ойуулуур дьүһүннүүр искусство туһунан өйдөбүлэ:

- Ойуулуур - дьүһүннүүр искусство айымньылары араас ньыманан оноһуллаллар диэн өйдөбүлү ылар.
- Живопись, графика киистэнэн ойууланаллар: скульптура мэһийиллэн, сыбаан, чочуйуулан оноһуллар диэн өйдүүр, билэр.
- Араас ньыманан туһунан ойуулуурга үөрэнэр.
- Оноһуктарыгар, айымньыларыгар тулалыыр эйгэбэ сыһыанын көрдөрөр.
- Декоративнай - прикладной искусство сүрүн көрүнүнэн орнамент арааһа буолар диэн билэр.
- Орнаменынан дьиэни, дьиэ араас тэрилин, иһити - хомуоһу, таһнар таһаһы киэргэтэллэр диэн өйдүүр.
- Орнамент ойуута араас, тус - туһунан суолталаах диэн өйдөбүлү ылар.
- Саха орнаменын сүрүн ойуулары суолтатын билэр, араарар, быһаарар, уруһуйдуу үөрэнэр.

Тутуу :

- Тута үөрэнэригэр уһатыы, үрдэтии, бүрүйүү, сыһыары тутуу, холбооһун, кэнэтии, биллэбэ бырабыы, туора сабыы курдук ньымалары билэр.
- Кирпииччэни туруоруу, кэккэлэччи, төгүрүччү, түүрт муннуктуу, утуу-субуу, сыһыары уурталыыры сатыыр.
- Конструкторы туһанан араас модели танар, онорор.
- Бэйэтэ былааннаан эбэтэр уруһуйунан (схеманан) сирдэтэн айан тутар.
- Сууллубат гына эрдэттэн былааннан табыгастаах сир булан кээмэйин, быһыытын, матырыяалын, хайысхатын таба талан тутарга үөрэнэр.
- Туттуллар матырыяал (кубик, кирпииччэ, хаптаһын, буруус уо.д.а.) туох уратылаабын, хайдах туруктаабын билэр, туттарыгар ону учуоттуур.

«Уус-уран айыы» (уруһуй)

- Уна, ханас эбэтэр икки илиитинэн тэннэ уруьуйдаан керен бэйэтигэр табыгастаах суолу булар.
- Харандааьынан, киистэнэн, миэлинэн барыллаан уруьуйдуурга, тогуруччу, конотук, долгуннуу, туруору, сытыары сотон, суруйан ойуулуурга уерэнэр;
- бэлэм омоону кырааскалыыр.
- Боростуой быьыылаах эттиктэри ойуулуур.
- Тогурук, ус муннук, квадрат, ньолбо5ор, туорт муннук быьыылаах эттиктэри керен олорон ойуулуур.
- Хас да ойууну холбоон биир ис хобооннуур, боростуой саха оьуорун бэлэм фона онорор, ойтон, санаан керен, уус-уран айымньыттан, корон олорон уруьуйдуур.
- Дьыл кэмин, туун, кунус ойдобулун, айыл5а уларыьытын, уунээйи, кыыл арааьын тутулун тулалыыр эйгэ костуутуттэн айан ойуулуур.
- Алта сурун ону билэр, кытархай, борон, сырдык халлаан кье5э ону араарар.
- Он сырдыгын, харанатын араарарга, ону булкуйан дьуерэлииргэ уерэнэр.
- Оннор комолорунэн тулалыыр эйгэ, кьи туругун кордоруеххэ собун ойдуур.
- Ыраах, чугас турар эттиги хайдах уруьуйдууру сатыыр уонна эттик пропорциятын хараьынан холоон онорор, кырааскалыыр уонна оьуорунан оноьуктары киэргэтэр.

О5о маннык сахалыы орнаменнары билэр, сатаан уруьуйдуур.

4-5 саастаахтар. «кэрдиис ойуу», «Тынырах ойуу», «тараах ойуу», «тиис ойуу», «Сибэкки ойуу» (ньыма).

«Уус уран айыы» (мэһийии, аттарыы)

Мэһийии

Пластилинынан улэлии уерэнэр.

- Сыбаан оноруу араас ньыматын билэ уерэнэр, сатаан туьана уерэнэр
- Ытыс икки ардыгар, коно ньуурга араастаан (коно, токунук гына) хатайдыы уерэнэр.
- Хаптачы баттыыр, тэллэччи тардар, сыьыары тутан, имэрийэн холбуурга уерэнэр.
- Тарбах тоботунэн тобулу, дьоло баттыыр, тэллэччи тарда уерэнэр
- Сыьыары тутан, имэрийэн холбуур уерэнэр.
- Тарбах тоботунэн хаптачы тутар, чорбоччу тарда уерэнэр

Аттарыы

- О5о араас онноох кумаабылары табатык дьуерэлээн сыьыарарга, соптоох ону (фону) талан ыларга уерэнэр.
  - Бастаан биир онноох кумаабыны онтон 2-3 ону дьуерэлии силимнииргэ уерэнэр.
  - Кырыйбакка эрэ бэлэм оьуору, ойууну, "малы-салы" сыьыарар уерэнэр.
- 4-5 сааьыттан кыптыыйынан тутта уерэнэр. Кумаабыны бук тутан квадраттан кене муннугу, кене муннуктан ньолбоьору, квадраттан тегуругу, ус муннугу, кылгас, синньигэс, кэтит кэрчиктэри, харах холообунунан кырыйар. Ис хоьоонноох улэни енун, быьыытын, кээмэйин, балаьыанньатын керен, наардаан сыьыара уерэнэр. Кумаабыны, килиэйи кэмчилээн туттарга кьыаллар, улэтин харыстыыр, саьалаабытын бутэрэ уерэнэр.

ҮӨРЭХ СҮРҮННҮҮР БЫРАГЫРААММАТЫГАР ҮӨРЭХ УОБАЛА҂А

«ОБО ЭТИН - СИИНИН САЙЫННАРЫЫ»

Обо кырабы, кытыгырас, сылбырба, сымса, имигэс, бэйэтин кыанар чэбдик туруктаах буоларыгар хаамы, сууруу, ыстаныы, ыттыы, сыыллыы, бырабыы, хабыы курдук сурун хамсаныылар, сарсыардаанны эрчиллиии, Сахалыы хамсаныылаах, курэхтэьиилээх оонньуулар, араас анал эрчиллиилэр уонна кун салгын, уу суолталарын ойдуур, сыаналыыр, сатаан хамсанарга, эрчиллэргэ дьулуьар, кыьаллар, уорэнэр.

Ыстаныы : ыстанарга турар балаьыанньатын билэр, миэстэттэн 40-50 см уьуну ыстанар.

Ыттыы : туруору турар кирилиэскэ ыттар: 1.5 урдуктээх кирилиэскэ ыттар, туьэр, кэккэлэьэ турар кирилиэскэ кэьэр.

Сыыллыы : сыылларыгар тобуктаан эттик тула, эттиктэр икки ардыларынан барар. Кэнники тобуктаан сыыллыы араас кэрунун сатыыр:ыскамыайка урдунэн тобуктаан, тонолохтоон, кэннинэн, тэбэтунэн мээчиги анньа анньа уо.д.а.

Сиргэ умса , ыскамыайкаба сытан илиитинэн тардыьан сыыллары сатыыр.

Бырабыы , хабыы:

Мээчиги уна-ханас илиитинэн кыыратан, алларааттан уэьэ, быа нэнуэ бырабар, эттик икки ардынан бэйэ-бэйэьэ мээчиги алларааттан, кэтэхтэн таьааран, 1,5 м икки ардыгар бырахсар, ытыьын таьынан бырабан баран хабар. Мээчиги сиртэн тэйтэр, мээчиги хабар. 4-5 тэгул субуруччу сиртэн тэйтэр.

«ОҖО УОПСАСТЫБАҖА СЫЛДЬАРЫН-БОДОРУҖАРЫН САЙЫННАРЫЫ»

О5о бэйэтин билиинитэ

О5О «мин киһибин» диэн өйдүүр, билинэр.

- Мин кыыспын, ийэ буолар аналлаахпын, ол иһин мин нарын-намчы, аһыныгас, кыһамталаах, ийэбэр көмө киһитэ буолуохтаахпын диэн өйдүүр.
- Мин уолбун, ол иһин мин күүстээх - уохтаах, хорсун - хоодуот, кыаммакка көмөлөһөр, мөлтөбү көмүскэхэр, аҖабар көмө киһитэ буолуохтаахпын диэн өйдүүр.
- Бэйэтин уйулҖатын туругун (үөрүүтүн, хомойуутун, кыһырарын, куттанарын) билэр, сатаан быһаарар.
- Киһиэхэ куһаҖаны баҖарбат, куһаҖаны онорбот, сыһаны -халтыны бырастыы гынар, эйэбэс буоллаһпына айыы майгылаах, күн санаалаах киһи буолуом диэн өйдүүр.

- Киһиргэс, ымсыы, кэччэгэй буолар, киһи итэҕэһин күлүү гынар, сэтэриир куһаҕан, түктэри быһыы диэн өйдүүр, билэр.
- Уорар, сымыйалыыр, алдьархайга түбэспити быһаабат, кырдыаҕаска, кыаммаккакөмөлөспөт анныы, куһаҕан кэмэлды диэн араарар. Ол иһин, айыы киһитин курдукаһыныгас, күн киһитин курдук көмүскэс буолуохтаахпын диэн бигэтик өйдүүр.
- Бэйэтин омугун билэр (мин сахабын, эбээммин, эбэнкибин, юкагирбын, долгаммынуо.д.а.). Ол иһин киэн көбүстээх, холку, эйэбэс, аламаҕай буолуохтаахпын, оччобуна миигинтөрөппүттэrim, доҕотторум - атастарым, дьонум - сэргэм бары таптыахтара, убаастыахтара диэн өйдүүр.
- Чэнчистик туттар, бэйэтин көрүнэр-харанар: таһаһын - сабын хомунар, багтаһынтараанар, атаһын таһаһын ыраастанар, куурдунар, тыныраһын кырынар.
- Харыстанар сиэри тутуһар: тийһин суунар, айаһын сайһанар, сирэйин, илиитинмыылалаан суунар, ыраас - чэбдик буоллахпына доруобай буолуом диэн өйдүүр. Доруобайкиһи үчүгэйдик үөрэнэр, үлэни кыайар, ыарахантан чаһыйбат диэн билэр. Сайын элбэхтик сөтүөлүүр, күн уотугар сыламнааһын, дьыл ханнык баһарар кэмигэр сибиэһэй салгыннаһылдыы, үлэлээһин туһатын чуолкайдык өйдүүр, билэр. Күн-дьыл туругуттан көрөн сөпкөтаннар.
- Ыалдьан баран эмтэнэрдээбэр, ыалдыбакка сылдьан харыстанар ордук көдүүстээхдиэн өйдүүр. Ол иһин режимы тутуһуу (кэмигэр утуйуу, аһаһын, прогулка), сарсыардааннызарядка, физкультурнай дьарыктар, элбэх витаминнаах аһылык, сибиэһэй оҕуруот аһа, фрукта, сир аһа, эмтээх оттор киһи доруобуйатын бөбүргөтөллөр диэн өйдүүр, билэр. Чэбдик, доруобай буоларга дьулуһар.
- Дэнтэн, оһолтон харыстана үөрэнэр: уоту-күөһү, элэктричествоны, биилээби – уһуктаабы сатаан туһанар. Дэн-оһол таһыстаһына бэйэтигэр уонна атын киһиэхэ маннайгыкөмөнү онорорго үөрэнэр, йод, зеленка, тымныы кэмпириэс, бэрэбээски суолталарын билэр, сатаан туттар. Суһал көмө, баһаарынай сулууспа, милииссийэ оруолларын билсэр, суолталарын арааран өйдүүр, түгэнигэр сатаан туһанар.